

O‘TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA IMPLIKATURANING BADIY-ESTETIK VAZIFALARI

Nortojiyev Muxammad Anvar o‘g‘li

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti o‘qituvchisi

+998974311714

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda O‘tkir Hoshimov asarlarida uchraydigan **implikaturalarning badiiy-estetik vazifalari** lingvopragmatik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Asarda qo‘llangan yashirin ma’nolar, muallifning bevosita aytmasdan, bilvosita ifodalagan fikrlari o‘quvchiga kuchli emotsional va estetik ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi — O‘tkir Hoshimov badiiy matnlarida implikaturalarning turli shakllarini aniqlash, ularning **badiiy-estetik, axloqiy va kommunikativ funksiyalarini** ochib berishdan iborat. Tahlil jarayonida muallifning “Dunyoning ishlari”, “Bahor qaytmaydi”, “Ikki eshik orasi”, “Tushda kechgan umrlar” kabi asarlaridagi dialoglar va muallif nutqi asosiy manba sifatida olingan.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, implikaturalar Hoshimov ijodida quyidagi funksiyalarni bajaradi: insoniy kechinmalarni chuqur ifodalash, o‘quvchida estetik zavq uyg‘otish, milliy tafakkur va madaniy qadriyatlarni nutq orqali yetkazish. Shu jihatdan implikatura muallifning badiiy uslubida muhim estetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: lingvopragmatika, implikatura, yashirin ma’no, badiiy-estetik funksiya, O‘tkir Hoshimov, o‘zbek adabiyoti.

Kirish: So‘nggi yillarda tilshunoslikda nutqning yashirin qatlamlarini o‘rganishga qaratilgan **lingvopragmatika** yo‘nalishi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yo‘nalishda asosiy o‘rinni egallovchi tushunchalardan biri — **implikatura** hisoblanadi. Implikatura — bu so‘zlovchining bevosita aytmagan, ammo tinglovchi tomonidan kontekst orqali anglanadigan yashirin ma’nosidir. O‘tkir Hoshimov ijodi, xususan uning “Dunyoning ishlari”, “Bahor qaytmaydi”, “Ikki eshik orasi” kabi asarlarida implikaturalarning badiiy-estetik vazifasi nihoyatda muhim o‘rin tutadi.

Asosiy qism: Tadqiqotda **lingvopragmatik tahlil, kontekstual-semantik tahlil** va **deskriptiv metodlar** qo‘llanildi. Asosiy manba sifatida yozuvchining “Dunyoning ishlari”, “Bahor qaytmaydi” va “Ikki eshik orasi” asarlaridan olingan dialogik nutqlar tahlil qilindi. Shuningdek, pragmatika nazariyasiga oid asosiy manbalar (Grice, Searle, Levinson, Mey) hamda o‘zbek tilshunosligidagi ishlanmalar (Mahmudov, Hakimov, Yusupov) nazariy asos bo‘lib xizmat qildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'tkir Hoshimov asarlarida implikaturalar uch xil asosiy shaklda namoyon bo'ladi:

1. **Emotsional implikaturalar** – personajlarning his-tuyg'ularini bevosita emas, yashirin tarzda ifodalovchi nutq birliklari.

Misol:

– Oyingni ayt, uxlay oldimi?

– Yo'q, oyi kechasi uxlamadi, sizni o'ylab chiqdi.

Bu dialogda mehr, kechirim va dard yashirin tarzda berilgan.

2. **Ironik implikaturalar** – kinoya orqali ijtimoiy tanqidni bildiruvchi ifodalar.

Masalan, muallif jamiyatdagi ikkiyuzlamachilikni bevosita tanqid qilmaydi, balki kinoyali jumlar orqali o'quvchining o'z xulosasiga kelishiga imkon beradi.

3. **Falsafiy implikaturalar** – hayotning ma'nosi, sabr, vijdon, va mehr kabi mavzularni ramziy tarzda yorituvchi birliklar.

Bu turdagi implikaturalar o'quvchini o'ylashga, ichki tahlilga chorlaydi.

O'tkir Hoshimov implikaturani **badiiy-estetik vosita** sifatida qo'llab, o'quvchi bilan bevosita emas, balki ruhiy aloqa o'rnatadi. Bu usul orqali muallif:

1. o'quvchiga fikrni tayyor shaklda emas, balki **tafakkur jarayonida o'zi anglash** imkonini beradi;

2. **milliy mentalitet va madaniy qadriyatlarni** yashirin ma'nolar orqali ifodalaydi;

3. badiiy nutqqa **tabiiylik, samimiyat va chuqur emotsional ta'sir** bag'ishlaydi.

Demak, implikatura Hoshimov uslubining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat lingvopragmatik, balki **estetik-falsafiy ahamiyatga ega** hodisadir. Yozuvchi yashirin ma'nolar orqali inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ochadi.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'tkir Hoshimov asarlarida implikaturalar badiiy-estetik ta'sirni kuchaytiruvchi, o'quvchida hissiy rezonans uyg'otuvchi va milliy tafakkurni ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Hoshimovning implikaturalari o'zbek badiiy tilining chuqur ma'naviy qatlamlarini ochib beruvchi lingvopragmatik hodisa sifatida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Grice, H. P. *Logic and Conversation*. — In: Cole, P. & Morgan, J. (eds.) *Syntax and Semantics*, Vol. 3. — New York: Academic Press, 1975. — P. 41–58.
2. Hakimov, A. *Pragmatik ma'no va uning ifodalanish vositalari*. — Toshkent: Fan, 2005. — 156 b.
3. Hoshimov, O'. *Bahor qaytmaydi*. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1996. — 280 b.

4. Hoshimov, O'. *Dunyoning ishlari*. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2001. — 320 b.
5. Hoshimov, O'. *Ikki eshik orasi*. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 1998. — 304 b.
6. Levinson, S. C. *Pragmatics*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1983. — 420 p.
7. Mahmudov, N. *Til va nutq: Pragmatika masalalari*. — Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2010. — 212 b.
8. Mey, J. L. *Pragmatics: An Introduction*. — 2nd ed. — Oxford: Blackwell, 2001. — 400 p.
9. Searle, J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969. — 203 p.
10. Yusupov, U. *Badiiy matnda yashirin ma'nolar va ularning pragmatik tahlili*. — Toshkent: Universitet nashriyoti, 2018. — 176 b.
11. Yusupova, D. *O'zbek badiiy nutqida pragmatik vositalar tizimi*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. — 190 b.